מנורת המאור — בענין דרך ארץ

בענין דרך ארץ

בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך. גרסי במ' ברכות בפרק הרואה, דרש בר קפרא, איזו היא פרשה קטנה שכל גופי התורה תלויין בה, הוי אומר דרך ארץ, שנא' בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך. וגרסי' במ' שוטה בפרק קמא, א"ר יהושע בן לוי, כל המיישר אורחותיו זוכה ורואה בישועתו של הב"ה, שנא' ושם דרך אראנו בישע אלהים.

וגרסי' בויקרא רבה, מעשה בר' ינאי, שהיה מהלך בדרך. בא אדם אחד משופע ביותר, פי' עשיר. אמ' לו, [משגח רבי] לאיתקבלא גבן. אמ' ליה, מה דהני לך. הכניסו לתוך ביתו. בדקו במקרא ולא מצאו, במשנה ולא מצאו, בהגדה ולא מצאו. אמ' ליה, סב ובריך. אמ' ליה, יברך ינאי בביתיה. אמ' ליה, איתיבה מה דאמינא לך. אמ' ליה, אמור. אמ' אכיל כלבא פתיה דינאי. אמ' ליה, למה זכית דתיכול על פתורי. אמ' ליה, מימי לא שמעתי מילא בישא וחזרתיה למריה, ולא שמעתי תרין דמתקשין דין לדין ולא הבאתי שלמא ביניהון. אמ' ליה, כל הכא דרך ארץ גבך וקריתך כלבא. קרי עליה ושם דרך אראנו בישע אלהים.

וגרסי' באבות דר' נתן ר' אליעזר אומר, יהי לך שתי ידות, אחת בתורה ואחת בדרך ארץ, שכל מי שאינו לא במקרא ולא בדרך ארץ אין זה מן היישוב. א"ר שמואל ב"ר נחמני, עשרים וששה דורות קדמה דרך ארץ את התורה, הה"ד לשמור את דרך עץ החיים, דרך, זו דרך ארץ, החיים זו התורה. וכל מי שהוא זהיר בדרך ארץ זוכה לראות בנחמה, שנא' ושם דרך אראנו בישע אלהים. וגרסינן במ' מכות בפרק אלו הן הגולין, אמ' רב הונא אמ' ר' יוחנן, מצינו מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו. מן התורה מנין, [דכתיב] לא תלך עמהם, [וכתיב] קום לך אתם. מן הנביאים מנין, [דכתיב] אני ה' אלהיך מלמדך להועיל מדריכך בדרך תלך. מן הכתובים מנין, [דכתיב] אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן.

וגרסי' במ' ברכות בפרק אין עומדין, ת"ר ארבעה צריכין חיזוק, ואלו הן, תורה, ומעשים טובים, תפלה, ודרך ארץ. [תורה ומעשים טובים], דכתי' חזק ואמץ, חזק בתורה ואמץ במצות ובמעשים טובים. תפלה, דכתי' קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך. דרך ארץ, דכתי' חזק ונתחזק בעד עמנו.

וגרסי' במ' ברכות בפרק היה קורא, מרגלא בפומיה דר' מאיר, גמור בכל לבבך ובכל נפשך לדעת דרכי ולשקוד על דלתי תורתי, נצור תורתי בלבך ונגד עיניך תהיה יראתי ושמור פיך מכל חטא, וטהר וקדש עצמך מכל אשמה ועון, ואני אהיה עמך בכל שעה. מרגלא בפומיה דאביי, לעולם יהא אדם ערום ביראת שמים, ויהיה משיב חמה, ומרבה שלום עם כל אדם, עם חביריו ועם אחיו ועם קרוביו, כדי שיהיה אהוב למעלה ונחמד למטה ומתקבל על הבריות, ואפי' גוי בשוק. מרגלא בפומיה דרבא, תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים, שלא יהא אדם קורא ושונה ובועט באביו וברבו, או במי שהוא גדול ממנו בחכמה, שנא' ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם. [ללומדיהם לא נאמר, אלא לעושיהם, לעושים לשמה, ולא לעושים שלא לשמה. והעושים שלא לשמה, נוח להם שלא נבראו].

לפיכך צריך אדם להיות בו יראת שמים ודרך ארץ, כדי שיהיה רצוי לכל אדם, וכדי שתהיה רוח הבריות נוחה הימנו, דתנן כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו, וכל שאין רוח הבריות נוחה

הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו. וגרסי' במ' שקלים חייב אדם לצאת ידי הבריות כמו שהוא חייב לצאת ידי שמים. מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים. מן התורה מנין, דכתי' והייתם נקיים מה' ומישראל. מן הנביאין מנין, דכתי' אל אלהים ה' הוא יודע וישראל הוא ידע. מן הכתובים מנין, דכתי' ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם.

וכל מי שהוא זהיר בדרך ארץ, ומעורב עם הבריות, זוכה ויאריך ימים, כדגרסי' במ' מגילה בפרק בני העיר. שאלו תלמידיו את ר' זכאי, במה הארכת ימים. אמ' להם, מימי לא השתנתי בתוך ארבע אמות של תפלה, ולא כניתי שם לחבירי, ולא בטלתי קידוש היום. אימא זקנה היתה לי. פעם אחת מכרה כיפה שעל ראשה והביאה לי יין לקדוש היום. תאנא כשמתה הניחה לו שלש מאות גרבי יין, כשמת הוא הניח לבניו שלשת אלפים גרבי יין. שאלו תלמידיו את ר' אלעזר בן שמוע, במה הארכת ימים. אמ' להם, מימי לא עשיתי מבית הכנסת קפנדריא, ולא פסעתי על ראשי עם קדש, ולא נשאתי כפי בלא ברכה. שאלו תלמידיו את ר' פרידה, במה הארכת ימים. אמ' להם, מימי לא קדמני אדם לבית המדרש, ולא אכלתי מבהמה שלא הורמו מתנותיה, ולא ברכתי לפני כהן. שאלו תלמידיו את ר' נחוניא בן הקנה, במה הארכת ימים. אמ' להם, מימי לא נתכבדתי בקלון חבירי, [ולא עלתה על מטתי קללת חבירי, וותרן בממוני הייתי]. שאל ר' עקיבא את ר' נחוניא הגדול, אמ' לו, במה הארכת ימים. אמ' לו, מימי לא קבלתי מתנות, דכתי' ושונא מתנות יחיה, [ולא עמדתי על מדותי, וותרן בממוני הייתי]. שאל ר' אמי את ר' יהושע בן קרחה, אמ' לו, במה הארכת ימים. אמ' לו, קצת בחיי. אמ' לו, תורה היא וללמוד אני צריך. אמ' לו, מימי לא נסתכלתי בצלם אדם רשע, דאמ' ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי, אסור לאדם להסתכל בדמות אדם רשע, שנא' כי לולי פני יהושפט מלך יהודה אני נושא אם אביט אליך ואם אראך. [ר' אלעזר אומר, עיניו כהות, שנא' ויהי כי זקן יצחק ותכהינה עיניו מראות, משום דאסתכל בעשו הרשע, והיא גרמה ליה.] שאלו תלמידיו את ר' [זירא], במה הארכת ימים. אמ' להם, מימי לא הקפדתי בתוך ביתי, ולא צעקתי בפני מי שהוא גדול ממני, ולא הרהרתי במבואות המטונפות, ולא הלכתי ארבע אמות בלא תורה ובלא תפלין, ולא ישנתי בבית המדרש לא שנת קבע ולא שנת ארעי, ולא ששתי בתקלת חבירי, ולא קראתי לחבירי בחנינתו, ואמרי לה בחניכתו.

והמכנה שם לחבירו יורד לגיהנם ונוחל באר שחת ונידון שם לעד ולעולמי עולמים. כדגרסי' בבבא מציעא בפרק הזהב, א"ר חנינא, הכל יורדין לגיהנם, חוץ משלשה. הכל סלקא דעתך, אלא כל היורדין לגיהנם עולין, חוץ משלשה שיורדין ולא עולים, ואלו הן, המכנה שם לחבירו, והמלבין פני חבירו ברבים, והבא על אשת איש. אמ' רבה בר בר חנה אמ' ר' יוחנן, נוח לו לאדם שיבא על אשת איש ואל ילבין פני חבירו ברבים, שהבא על אשת איש, מיתתו בחנק, ויש לו חלק לעולם הבא, אבל המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא. אמ' מר זוטרא בר טוביא, ואמרי לה אמ' ר' הונא בר ביזונא אמ' ר' שמעון חסידא, ואמרי לה אמ' ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי, נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים, מנא לן, מתמר, שנא היא מוצאת וגו'. פי' כשהיתה יוצאה לישרף במאמר יהודה, שנא' הוציאוה ותשרף, היתה יכולה לומר, מיהודה אני הרה, והיה מתבייש, וכדי שלא יתבייש מסרה עצמה לשרפה, כדי שלא תלבין פני יהודה ברבים, ולא פרסמה הדבר, אלא אמרה, לאיש אשר אלה לו אנכי הרה. ולפי' ניצלה מן השרפה, ויצאו ממנה שלשה צדיקים שניצולו מן השרפה, חנניה מישאל ועזריה.